

MINİMUM ƏMƏK HAQQININ İQTİSADI ARTIMA TƏSİRLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Emil Çingiz oğlu Gülahıyev

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) doktorantı

Xülasə

Məqalədə minimum əmək haqqının iqtisadi artıma təsir mexanizmi və onun empirik qiymətləndirilməsi Azərbaycan təmsalında tədqiq edilib. Müəllif zaman sırası vasitəsilə OLS metodundan istifadə edərək belə nəticəyə gəlir ki, minimum əmək haqqının iqtisadi artıma təsir kanalı əsasən məşğulluq səviyyəsi ilə bağlıdır. Azərbaycanda minimum əmək haqqı orta əmək haqqında çox aşağı olduğundan yeni işsizlik səviyyəsi yaratmır.

Açar sözlər: minimum əmək haqqı, işsizlik, özüməşğulluq, iqtisadi artım, “kəsişən nəsillər” modeli

Giriş

Dünyanın əksər ölkəsində minimum əmək haqqı (MƏH) yoxsulluğun və gəlirlər arasındakı qeyri-bərabərliyin azaldılması məqsədilə dövlət və ya həmkarlar təşkilatları tərəfindən müəyyən edilir. Bu, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi mexanizmlərindən biridir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, iqtisadi nəzəriyyə minimum əmək haqqı siyasətinin iqtisadi artıma və ya məşğulluq səviyyəsinə təsirlərin neqativ olmasını iddia edir. Digər tərəfdən, nəzərə almaq lazımdır ki, minimum əmək haqqı bəzi ölkələrdə bütün ixtisaslar üçün eyni səviyyədə qəbul edilmir. Hələ keçən əsrin ortalarında Stigler (1946) [1] MƏH ilə bağlı qanunvericiliyin iqtisadi artıma təsirlərinə şübhə ilə yanaşırdı. O, belə hesab edirdi ki, MƏH-nın iqtisadi inkişafa təsirlərinin dörd istiqamətdə araşdırılmasına ehtiyac var: 1) MƏH resursların paylanmasına necə təsir edir; 2) MƏH məcmu məşğulluğa necə təsir edir; 3) MƏH ailə büdcəsinə necə təsir edir; 4) MƏH yoxsulluğa necə təsir edir.

Ədəbiyyata baxış

Cahuc və Michel [2] MƏH ilə iqtisadi artım arasındakı əlaqəni endogen artım modeli əsasında tədqiq edərək iddia edir ki, MƏH heç də iqtisadi artıma mənfi təsir göstərmir. Əksinə MƏH ilə bağlı qanunvericiliyin olması insan kapitalının inkişafını stimullaşdırdığından iqtisadi artıma pozitiv təsir edir. Az ixtisaslı işçilərə aşağı səviyyəli tələb MƏH qanunvericiliyinin tətbiqi aşağı ixtisaslı işçilərin öz bilik və bacarıqlarını artırmasına səbəb olaraq, belə işçilərə tələb səviyyəsini də artırır. Qeyd edək ki, bu tədqiqatda “üst-üstə düşən nəsillər modeli” (overlapping generation model) tətbiq edilib.

Ravn və Sorensen [3] əmək bazarındakı dəyişikliklərin uzunmüddətli dövrdə iqtisadi artıma təsirlərini tədqiq ediblər. Onların təklif etdiyi modeldə artım bilik və bacarıqların genişlənməsi vasitəsilə yaranır. Bilik və bacarıqlar isə az ixtisaslı işçilərin zəruri təlimlərə cəlb edilməsi ilə formalaşır. MƏH ilə bağlı qanunlar təlimləri, təlimlər isə məktəblərdə tədris prosesini stimullaşdırır. Aşağı ixtisaslı işçilərin bilik və bacarıqların artması uzunmüddətli dövr üçün əmək məhsuldarlığının artmasına və beləliklə iqtisadi artıma pozitiv təsir edir.

Askenazy [4] öz tədqiqatında endogen artım modelindən istifadə edib. Bu zaman iqtisadiyyatın açıq olması nəzərdə tutulur. Tədqiqatçı belə hesab edir ki, açıq iqtisadiyyatlarda MƏH ilə bağlı siyasət diqqəti istehsal prosesindən R&D üzərinə yönəldir. Uzunmüddətli dövr üçün MƏH həm də ixracı sürətləndirmiş olur. Bu zaman artımın dəyişməsi hiss ediləcək dərəcədədir. Bu nəticə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatına (OECD) daxil olan 11 ölkənin təmsalında aparılan empirik hesablamalarla təsdiq edilir. Lakin MƏH-nın rifah halına təsirləri fərqlidir. Belə ki, MƏH işsizlik səviyyəsini artırır. Tədqiqatçı belə hesab edir ki, əgər MƏH ilə bərabər işsizliyə görə yardımlar verilsə, liberal yanaşma üzərində Pareto mənasında üstünlük əldə etmək mümkündür.

İrmen və Uigger [5] MƏH-nın təsirlərini bir-biri ilə kapital və əmək mübadiləsində olan iki ölkənin timsalında tədqiq ediblər. Bu zaman endogen artım modeli tətbiq edilib. Belə fərz edilir ki, bir ölkə MƏH tətbiq edir və bu zaman işsizlik səviyyəsi artır. Bu ölkədə kapitalın məhsuldarlığı azaldığından digər ölkəyə capital ixrac edilir. Bu zaman kapital idxal edən ölkədə əmək məhsuldarlığı və əmək haqqı da artır. Lakin MƏH tətbiq edən ölkədə isə əmək haqqı gəlirləri arta da bilər, azala da bilər. Tədqiqatçılar göstərirlər ki, MƏH-nın kapital yığıma və kapital artımına təsirləri daha çox texnoloji parametrlərdən və hər iki ölkədə yığıma meyillik səviyyəsindən asılıdır. Yığıma meyillilik MƏH tətbiq edilən birinci ölkədə MƏH tətbiq etməyən ikinci ölkəyə nisbətən daha yüksək olur. Ona görə də MƏH hər iki ölkədə iqtisadi artıma mənfi təsir göstərə bilər.

Sunarsih və digərləri (2019) İndoneziyanın bir vilayətində minimum əmək haqqının iqtisadi artıma və rifah səviyyəsinə təsirlərini tədqiq ediblər. Bu tədqiqatda da minimum əmək haqqının iqtisadi artıma təsirləri kanalı kimi insan inkişafına təsirlər əsas götürülüb. Tədqiqatçılar iddia edirlər ki, məhz buna görə də MƏH-nın iqtisadi artıma təsirləri pozitivdir.

Metodologiya (nəzəri və empirik əsaslandırma)

MƏH-nın iqtisadi artıma təsirlərinin nəzəri əsaslandırılması bir çox iqtisadçıların tədqiqatında yer alıb. İqtisadi ədəbiyyatda MƏH iqtisadi artım modellərinə müxtəlif məzmununda daxil edilir. Məsələn, Lukas (1988) tərəfindən inkişaf etdirilən ekzogen artım modelində MƏH ekzogen dəyişən kimi dolayısı ilə modelə daxil edilib. Burada MƏH-nın təsirləri özünü yüksək ixtisaslı və ya aşağı ixtisaslı işçilərin texnologiyaya təsiri kimi göstərir. MƏH-nın iqtisadi artıma təsiri daha çox endogen modellərdə yer alıb. İqtisadi ədəbiyyatda MƏH-nın müxtəlif keyfiyyətlərdə daxil edildiyi artım modelləri əsasən üç qrupa ayrılır [6]: 1) “kəşif nəsilləri” (overlapping generations-OLG) olan və artıma təsir edə biləcək xarici effektiv MƏH-na malik iki sektorlu qapalı iqtisadiyyat modeli; 2) MƏH effektləri olan iki mərhələli OLG-yə və ya sonsuz üfiqlı fasiləsiz artım modelinə malik açıq iqtisadiyyat modeli; 3) müəyyən qusurlara malik əmək bazarına malik Şumpeter artım modelləri.

Birinci qrup iqtisadi artım modelləri Cahuc və P. Michel (1996), Ravn və J. Sorensen (1999) tədqiqatlarında geniş tətbiq edilib. Cahuc və P. Michel (1996) tərəfindən təklif edilən model “kəşif nəsillər modeli”nin xüsusi halıdır. Burada iki sektor və fərdlərin davamlılığı nəzərdə tutulur. Fərz edilir ki, 1) hər iki sektor eyni məhsul istehsal edir; 2) Lakin yüksək ixtisaslı işçilər aşağı ixtisaslı işçilərdən fərqli texnologiya tətbiq edirlər; 3) Hər fərdin həyatı üç mərhələyə bölünür; 4) fərdlər həyatlarının birinci mərhələsində ya ixtisas əldə etmək istəyirlər, ya da ixtisasız qalmağa qərar verirlər. Həmçinin fərz edilir ki, 5) fərdin həyatının ikinci mərhələsində o ixtisaslı olan halda w_1 , ixtisasız olduğu halda isə w_2 qədər əmək haqqı alır. Digər tərəfdən, fərd özünün istehlakının müəyyən hissəsini həyatının üçüncü mərhələsində, yəni pensiyaya çıxanda reallaşdırır. Beləliklə, $(t-1)$ zamanında doğulan fərdin (t) zamanında istehlakı c_{1t} , $(t+1)$ zamanında, yəni pensiya dövründə istehlakı isə c_{2t+1} olur. Bu halda fərd üçün faydalılıq funksiyası

$$u(c_{1t}; c_{2t+1}) \quad (1)$$

Fərd həyatının ilk mərhələsində ixtisas əldə etməyə cəhd etmirsə, onda $x_{t-1} = 0$, ixtisas əldə etmək istəyirsə, onda $x_{t-1} = e_{t-1}$ hesab edəcəyik. Burada $e_{t-1} \in [0; 1]$ kəsilməz funksiyadır və $v(1) = 1$, $v(0) \leq 0$. Fərdlər (t) zamanında işləyərək $(t+1)$ zamanı üçün müəyyən qədər yığım edirlər. Bu yığım fərdə hər ay ərzində və ya il ərzində müəyyən qədər faiz qazandırır. Ona görə də $(t+1)$ zamanında fərdin əldə etdiyi faiz dərəcəsini r_{t+1} kimi ifadə etsək, onda onun əldə etdiyi cəmi gəlir $R_{t+1} = 1 + r_{t+1}$ ifadə edilə bilər. Hər bir fərd özünün seçdiyi faydalılıq funksiyasının maksimum olmasına çalışdığından

$$\max u(c_{1t}; c_{2t+1})$$

Məhdudlaşdırıcı hədd isə

$$c_{1t} + \frac{c_{2t+1}}{R_{t+1}} \leq w_t$$

olur. Beləliklə, məhdudlaşdırıcı hədd bildirir ki, fərdin 2-ci və üçüncü mərhələlərdə istehlak həcmində əsas hissə onun 2-ci mərhələdə əldə etdiyi əmək haqqı cəmindən çox deyil. Bu halda yığım funksiyası

$$s_t = \sigma(R_{t+1}) * w_t$$

$$z_t = \theta(R_{t+1}) * w_t$$

Fərdlər o zaman ixtisasa yiyələnmək istəyirlər ki, onların əldə etdikləri gəlirlər ixtisası olmayanlardan çox olmuş olsun. Əks halda ixtisas almağın mənası olmaz. Yəni

$$v(1 - e_{t-1}) * \theta(R_{t+1}) * w_{1t} > \theta(R_{t+1}) * w_{2t} \quad (2)$$

(2) bərabərliyindən istifadə edərək, ixtisaslı işçi üçün (t) zamanında motivasiyanı xarakterizə edən e_t^* -ni

$$v(1 - e_t^*) = \frac{\theta(R_{t+1}) * w_{2t}}{\theta(R_{t+1}) * w_{1t}} = \frac{w_{2t}}{w_{1t}}$$

bərabərliyindən əldə edə bilərik. Deməli, bu motivasiya ixtisaslı və ixtisassız işçilərin əmək haqları arasındakı nisbətdən asılıdır.

Yuxarıda qəbul etdiyimiz fərzlərə əsaslanaraq, göstərmək olar ki, firmalar ixtisaslı işçilərə nisbətən ixtisası olmayan işçilərə hər hansı nisbətdə daha az əmək haqqı ödəməli olurlar. Göstərmək olar ki, bu nisbət

$$w_2 = w_1 * b.$$

Burada $0 < b < 1$ w_2 - ixtisaslı olmayan işçinin w_1 isə ixtisaslı işçinin əmək haqqıdır. Adətən, MƏH ilə bağlı qanunvericilik qəbul ediləndə w_2 müəyyən qədər artmış olur. Bu isə o deməkdir ki, firmalar MƏH-nın artması ilə paralel ixtisaslı işçinin əmək haqqını (w_1) da artırmağa məcbur olurlar.

MƏH-nın iqtisadi artıma təsirləri ilə bağlı İrmen və Wigger (2006) tərəfindən təklif edilən model yuxarıda qeyd etdiyimiz ikinci qrupa daxildir. Tədqiqatçıların qəbul etdiyi fərzlərə əsasən iki ölkə – yerli (d) və xarici (f) müqayisəli nəzərdən keçirilib. Bu ölkələrin birincisində MƏH ilə bağlı məhdudiyətlər mövcuddur. İkincisində isə əmək bazarı tam rəqabətli. Hər iki ölkədə əhali sayı və istehsalda tətbiq edilən texnologiya eyni qəbul edilir. Digər tərəfdən hesab edilir ki, ev təsərrüfatlarında fərdlərin iqtisadi həyatı iki mərhələdən ibarətdir. Birinci mərhələdə fərd iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olur və əldə edilən gəlirlərin bir hissəsi istehlak olunur, bir hissəsi isə yığma gedir. Fərdlərin həyatının ikinci mərhələsində iqtisadi fəaliyyət yoxdur və pensiya təminatı yığımla əlaqəlidir. Hesab edilir ki, hər iki ölkədən olan hər hansı i-ci fərd (t) zamanında doğulub və onun həyatı boyu faydalılıq funksiyası

$$u_t^i = \ln(c_{y,t}^i) + \beta^i * \ln(c_{o,t+1}^i) \quad (3)$$

Burada $c_{y,t}^i$ və $c_{o,t+1}^i$ uyğun olaraq, həm (d), həm də (f) ölkəsində fərdin iqtisadi həyatının birinci və ikinci dövründə istehlaklarıdır. β^i – hər iki ölkədə dikont dərəcəsidir və $\beta^i \in (0; 1)$. Əgər fərdin (t) zamanında əmək haqqı w_t^i və (t+1) zamanında onun yığımlarına bank faiz dərəcəsi r_{t+1}^i olarsa, onda faydalılıq funksiyasının maksimum olması üçün məhdudiyət şərtləri kimi

$$\begin{cases} c_{y,t}^i + s_t^i \leq w_t^i * L_t^i \\ L_t^i \leq \min(\bar{L}_t^i, 1) \\ c_{o,t+1}^i \leq (1 + r_{t+1}^i) * s_t^i \end{cases} \quad (4)$$

Burada s_t^i – fərdin yığımları, L_t^i – əmək bazarında təklifdir. \bar{L}_t^i isə maksimum qiyməti “1” olan məşğulluğun maksimum qiymətidir. Adətən ölkədə yığım əmək haqqının miqdarı ilə proporsional olur və nisbəti xarakterizə edən əmsal yığıma olan meyli ifadə edir:

$$\gamma^i = \frac{\beta^i}{(1 + \beta^i)} \quad (5)$$

Nəzərə alsaq ki, istehsal funksiyası

$$Y_t^i = F(K_t^i, A_t^i * L_t^i) \quad (6)$$

miqyas effektivə malikdir, onda isbat etmək olar ki, (d) və (f) ölkələri arasında yığma meyillilik fərli olduğundan MƏH iqtisadi artıma kapitalın hərəkətinin mümkünlüyü halında təsir göstərir. Bu təsirin

hətta istiqaməti fərqli olur. Belə ki, (d) ölkəsində MƏH-nin tətbiqi qlobal iqtisadi artıma mənfi təsir edir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz üçüncü qrup yanaşmaya aid olan model əmək bazarının təkmil olmadığı hallarda Şumpeterin artım modelidir. Bu model müxtəlif tədqiqatçıların, o cümlədən Meckl J (2004) [7] tədqiqatında geniş araşdırılıb. Alınan nəticə ondan ibarətdir ki, artım tempi və işsizlik səviyyəsi arasındakı əlaqə birmənalı deyil. Bu əmək haqqının sahələrarası fərqliliyindən daha çox asılıdır. İqtisadi artım tempinin yüksək olması aralıq məhsulların istehsal sektorunda əmək bölgüsünü gücləndirir. Daha keyfiyyətli aralıq məhsul istehsalı aşağı keyfiyyətli aralıq məhsul istehsalını əvəzləyir. Şumpeter modelinə əsasən sahələrarası əmək bölgüsü işsizlik səviyyəsinə təsir göstərmir.

MƏH-nin mahiyyətə iki qütblü olması, yəni həm biznes mühitinə, həm də işçinin ev təsərrüfatının gəlirlərinə təsirləri bir-birindən fərqləndirilir. Tamai [8] tərəfindən təqdim edilən modeldə fərz edilir ki, bütün ev təsərrüfatları üçün faydalılıq funksiyası və bütün biznes strukturları üçün istehsal texnologiyaları eynidir. Fanti və Gori [9] tərəfindən təklif edilən modeldə iqtisadiyyatın yalnız bir sektorunda MƏH-nin iqtisadi artıma təsirinin nəzəri əsasları fərdlərə, firmalara, həmçinin dövlətin gəlir və xərclərinə təsir kanalı vasitəsilə araşdırılıb. Bu araşdırmada əsas özəllik “kəşif nəsillər” (overlapping generation) modelindən istifadəyə üstünlük verilməsidir.

İqtisadi ədəbiyyatda MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərinin empirik qiymətləndirilməsinə həsr edilən tədqiqatlara da rast gəlinir. Məsələn, Qana timsalında belə qiymətləndirmə Obeng (2014) tərəfindən yerinə yetirilib. Tədqiqatda fərz edilir ki, MƏH-nin iqtisadi artıma təsirləri birbaşa deyil və əsasən, investisiya vasitəsilə reallaşır. Tədqiqatda dinamik ən kiçik kvadratlar üsulundan istifadə edilib. Fərz edilir ki, əgər MƏH-investisiya arasında uzunmüddətli dövr üçün əlaqə mövcuddursa, onda belə əlaqənin iqtisadi artımla da ola biləcəyini iddia etmək mümkündür. Investisiyanın əsas göstəricisi kimi “əsas kapitalın ümumi yığılı” (gross fixed capital formation) göstəricisindən istifadə edilib. Bu göstəricinin MƏH səviyyəsindən, faiz dərəcəsindən, inflyasiya səviyyəsindən və özəl sektora ayrılan kredit həcmindən asılılığı empirik multireqressiya tənliyinə daxil edilib. Fərz edilir ki, əgər MƏH investisiya səviyyəsinə pozitiv təsir edərsə, onda investisiyanın iqtisadi artımla pozitiv əlaqəsi əsasən iddia etmək olar ki, MƏH dolayısı ilə iqtisadi artıma pozitiv təsir edəcək. Əgər MƏH ilə investisiya arasında belə əlaqə mövcud deyilsə və ya əlaqə neqativdirsə, onda iddia etmək olar ki, MƏH iqtisadi artıma, uyğun olaraq, neqativ təsir edir və ya heç təsir etmir. Bununla yanaşı, tədqiqatda MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərini müəyyən etmək üçün multireqressiya əlaqəsindən istifadə edilib. Tədqiqatda 1984-2013-cü illəri əhatə edən dövrə aid məlumatlardan istifadə edilib. Ekonometrik qiymətləndirmə göstərir ki, həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli dövrdə MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərinin pozitivdir. Lakin bu, heç də o demək deyil ki, iqtisadi artımı stimullaşdırmaq üçün MƏH səviyyəsini artırmaq lazımdır. Belə ki, MƏH-nin iqtisadi artıma təsir dərəcəsi digər göstəricilərin dəyişməsi ilə sinxron olaraq azalır.

MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərinin qiymətləndirilməsinə həsr edilən çoxlu sayda həm nəzəri, həm də empirik tədqiqatların müqayisəli analizi deməyə əsas verir ki, bu göstəricilər arasındakı əlaqənin xarakterini birmənalı ifadə etmək çətinidir. Buna baxmayaraq, hər hansı ölkənin timsalında empirik qiymətləndirmələr vasitəsilə bu iki göstərici arasındakı əlaqənin iqtisadi artıma təsirləri haqqında fikir yürütmək mümkündür. MƏH-nin ikili xarakteri və onun müəyyən edilməsi zamanı siyasi qərarların ciddi hesablamalara əsaslanan elmi yanaşmalardan üstün hesab edilməsi sonda MƏH-nin iqtisadi təsirlərini səmərəli etmir. Belə ki, MƏH-nin optimal həcmi iqtisadi cəhətdən səmərəli ola bilər. Optimallıqdan uzaqlaşdıqca onun iqtisadi artıma və rifah halına təsirləri də səmərəli olmaya bilər. Lakin real həyatda MƏH-nin ikili xarakterindən siyasi məqsədlər üçün daha tez-tez istifadə edildiyindən əksər ölkələrdə, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə optimal MƏH həcmindən kənarlaşmalar daha çox olur.

Biz də öz tədqiqatımızda MƏH ilə iqtisadi artım arasındakı əlaqəni qiymətləndirmək üçün ekonometrik metodları tətbiq edəcəyik. Əvvəlcə bu iki göstərici arasındakı əlaqəni qiymətləndirmək

üç panel analizdən, sonra isə Azərbaycan təmsalında zaman sırasından istifadə edəcəyik. Bu zaman aşağıdakı multireqressiya tənliklərdən istifadə ediləcək:

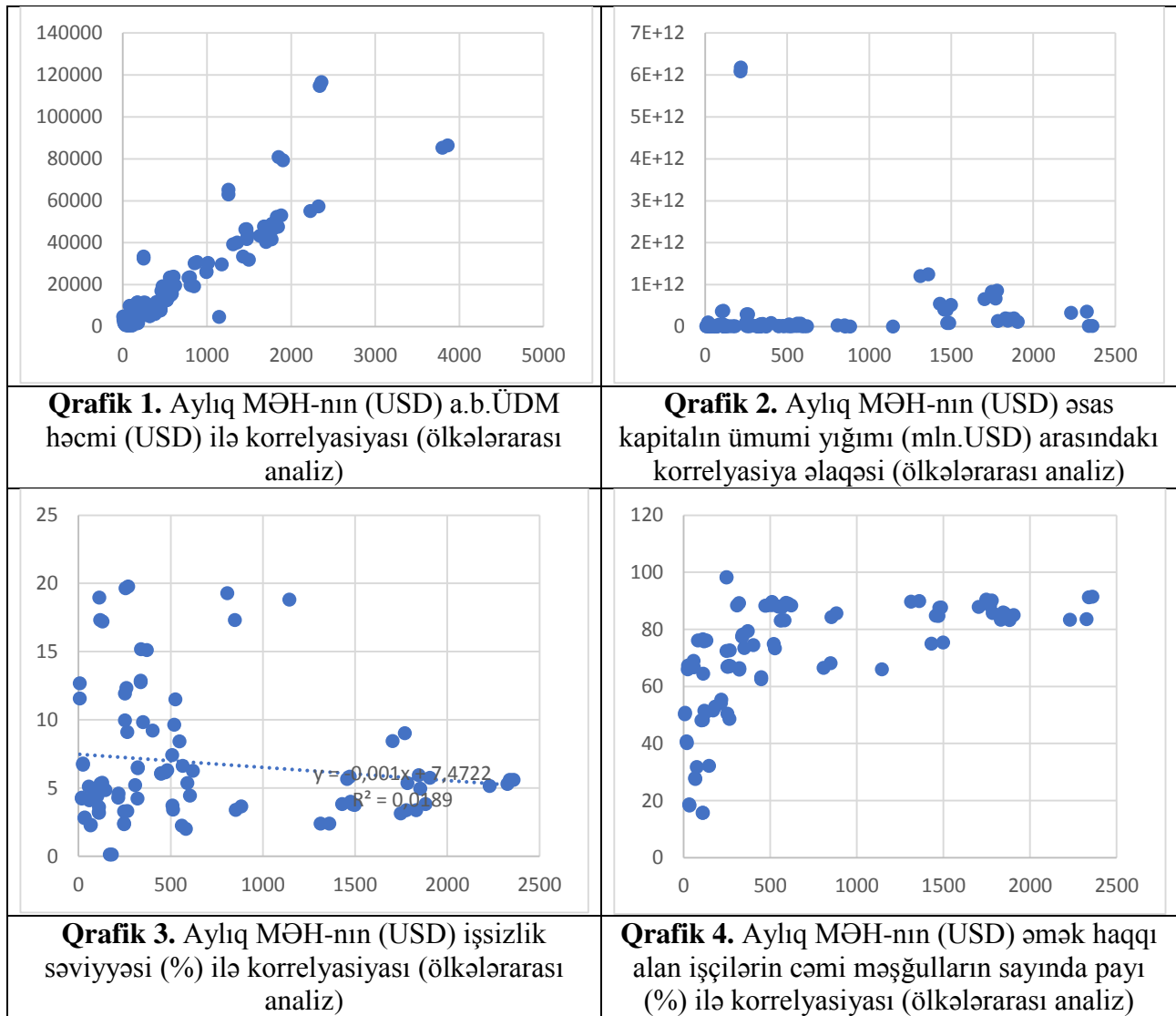
$$Y_t^i = a_0 + a_1 * MW_t^i + \varepsilon_t \quad (7)$$

Qeyd edək ki, panel analizi MƏH mövcud olan iki ölkə qrupu üçün, yəni həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkə qrupu üçün aparacağıq. Belə müqayisəli analiz bizə imkan verəcək ki, **biz**-MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərinin qiymətləndirilməsində onun həcmnin rolunu müəyyən edə bilək. Bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə MƏH həcmi o qədər aşağıdır ki, onun hər hansı təsirindən danışmağa dəyməz.

Hesablamaların nəticələri

Panel analizlə yanaşı biz Azərbaycan təmsalında MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərini zaman sırası ilə OLS metodu ilə qiymətləndirəcəyik. Bu zaman multireqressiya analizi üçün (8) tənliyindən istifadə ediləcək:

$$Y_t = a_0 + a_1 * MW_t + a_2 * GCF_t + a_3 * UNEMP_t + a_4 * WS_t + \varepsilon_t \quad (8)$$

(8) tənliyi əsasında 46 ölkə üzrə 2018-2019-cu illəri əhatə edən panel analiz göstərir ki, a.b.ÜDM həcmi ilə MƏH arasındakı əlaqə ölkədən ölkəyə dəyişir və bu asılılıq MƏH-nin miqdarından çox asılıdır. Belə ki, MƏH elə səviyyədə olmalıdır ki, onun məşğulluğa təsiri hiss edilsin. Məhz məşğulluğa təsir kanalı ilə MƏH iqtisadi artıma təsir edə bilər. MƏH-nin məşğulluğa

neqativ təsiri sonuncunun ÜDM-ə təsirində özünün əks etdirə bilər. Digər tərəfdən MƏH səviyyəsinin aşağı olması səbəbindən ölkədən əmək miqrasiyası da arta bilər. Bu isə ölkədə əmək qabiliyyətli insanların sayının azalmasına və dolayısı ilə iqtisadi artıma mənfi təsirə səbəb ola bilər. Müxtəlif inkişaf səviyyəsinə malik olan ölkələr timsalında panel analiz göstərir ki, adambaşına ÜDM həcminin loqarifmi işsizlik səviyyəsi ilə neqativ regresiya əlaqəsinə malikdir.

Cədvəl 1

Azərbaycanda MƏH və digər bəzi göstəricilərin dinamikası (2010-2020)

	$GDPPC_t$ (USD)	GCF (USD)	MW_t (aylıq USD)	$UNEMP_t$ (%)	WS_t (%)
	GDPPC	GCF	MW	UNEMP	WS
2010	5843.534	9.56E+09	106	5.63	31.95
2011	7189.691	1.34E+10	118	5.42	31.71
2012	7496.295	1.56E+10	119	5.19	33.31
2013	7875.757	1.9E+10	134	4.97	33.49
2014	7891.313	2.07E+10	134	4.91	33.21
2015	5500.31	1.48E+10	102	4.96	32.29
2016	3880.739	9.72E+09	66	5	31.82
2017	4147.09	9.96E+09	67	5	31.62
2018	4739.842	9.48E+09	76	4.9	31.8
2019	4805.754	9.78E+09	147	4.84	32.15
2020	4214.311	1.03E+10	147	6.27	

Qeyd: Dünya Bankının (WB, 2020) və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (İLO, 2021) [10] məlumatları əsasında tərtib edilib

Adambaşına ÜDM həcmi 10 min ABŞ dollarından yuxarı olan 23 ölkənin timsalında panel analiz göstərir ki, a.b.ÜDM həcmi ilə işsizlik səviyyəsi neqativ əlaqəyə malikdir. Bu, iqtisadi nəzəriyyədən Oukun qanunu kimi də bəllidir. Lakin MƏH-nin işsizlik səviyyəsi ilə əlaqəsi ölkədən ölkəyə dəyişir və birmənalı olaraq demək mümkün deyil ki, MƏH-nin artması işsizlik səviyyəsini də artırır (qrafik 3). Bu, MƏH-nin mütləq qiymətindən çox asılıdır. Əksinə MƏH və buna uyğun olaraq, bəzi iqtisadi fəaliyyət sahələrində aylıq əmək haqqı o qədər az ola bilər ki, əmək qabiliyyətli insanlar işləməyin əhəmiyyətsiz olması qərarına gələ bilər. Bu halda MƏH-nin artması əksinə, bəzi insanların iş axtarmasına səbəb ola bilər. Biz MƏH-nin təsir göstərə biləcəyi göstəricilər sırasına “əmək haqqı alan işçilərin sayının cəmi məşğulların sayında payı” göstəricisini də daxil etmişik. Bu göstərici nəzəri olaraq, həm MƏH səviyyəsi ilə, həm də işsizlik səviyyəsi ilə bağlı ola bilər. Belə ki, bu göstərici məşğulların sayında maddəli işçiləri ayırmağa imkan verir. Məşğulların qalan hissəsi “özüməşğul” kimi fəaliyyət göstərir. Məsələn, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, tikinti və xidmət sektorunda “özüməşğul”ların payı çox ola bilər. Lakin bu həm də dolayısı ilə işsizliklə bağlıdır. Belə ki, aylıq davamlı əmək haqqı ilə işləmək mümkün olmadığı halda iş qabiliyyətli fərd “özüməşğul” kimi fəaliyyət göstərə bilər. Məsələn, əgər kənd regionunda fermer təsərrüfatları çox kiçikdirsə və belə təsərrüfatlarda maddəli işçilərin cəlb edilməsi mümkün deyilsə, onda torpağın sahibi özü bu işlə məşğul olmağa məcburdur. Bu göstərici üzrə son 20-25 ilin məlumatlarının analizi deməyə əsas verir ki, inkişaf etmiş ölkələrdə və ya MƏH yüksək olan ölkələrdə “özüməşğulluq” səviyyəsi inkişaf etməkdə olan ölkələrə nisbətən daha aşağıdır. MƏH-nin artması ilə əmək haqqı alan məşğulların sayı da artır (qrafik 4). Adambaşına ÜDM həcmi 10 min ABŞ dollarından yüksək olan 27 ölkənin timsalında aparılan panel analiz də göstərir ki,

$$WS_t = 74.43 + 0.0039 * MW_t \quad (9)$$

(0.895) (0.0007)

kimi ifadə etmək olar.

Azərbaycan timsalında MƏH-nin iqtisadi artıma təsirlərini müəyyən etmək üçün zaman sırasından istifadə edəcəyik. Bu zaman MƏH-nin bəzi illərdə bir neçə dəfə dəyişməsinə nəzərə alaraq, onların orta qiymətini götürmək olar. Beləliklə, MƏH (MW_t), ilə a.b.ÜDM ($GDPPC_t$), “işsizlik

səviyyəsi” ($UNEMP_t$) və “əmək haqqı alan işçilərin sayının cəmi məşğulların sayında payı” (WS_t) göstəricilərinin 1-ci cədvəldəki dinamikasından istifadə edəcəyik.

Azərbaycan üzrə göstəricilərə OLS metodunun tətbiqi ilə: a) $GDPPC_t-MW_t$; b) $GDPPC_t-UNEMP_t$; c) $GDPPC_t-(MW_t, GCF_t, UNEMP_t, WS_t)$; d) $UNEMP_t - MW_t$ göstəriciləri arasındakı əlaqə üzrə analizlərin nəticələri 2-ci cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 2

Azərbaycan üzrə a.b. ÜDM və digər göstəricilər arasındakı regresiya analizi

		a_0	a_1	a_2	a_3	a_4
$GDPPC_t-MW_t$ ($R^2 = 0.226820$)	əmsal	3034.773	24.83728			
	Standart səhv	1745.726	15.28561			
	t-statisika	1.738402	1.624880			
	p-qiymət	0.1161	0.1386			
$GDPPC_t-UNEMP_t$ ($R^2 = 0.022268$)	əmsal	8589.581	-541.2639			
	Standart səhv	6224.339	1195.525			
	t-statisika	1.379999	-0.452742			
	p-qiymət	0.2009	0.6615			
$UNEMP_t - MW_t$ ($R^2 = 0.000000$)	əmsal	5.081831	1.58E-06			
	Standart səhv	0.343616	0.003113			
	t-statisika	14.78929	0.000508			
	p-qiymət	0.0000	0.9996			
$GDPPC_t-(GCF_t, MW_t, UNEMP_t, WS_t)$ ($R^2 = 0.941808$)	əmsal	-19904.18	2.54E-07	12.14496	2362.292	284.1242
	Standart səhv	15727.25	7.88E-08	7.625602	684.1401	489.9616
	t-statisika	-1.265585	3.222920	1.592656	3.452936	0.579891
	p-qiymət	0.2614	0.0234	0.1721	0.0182	0.5871

Qeyd: müəllif tərəfindən e-Views program paketi ilə hesablanıb

Nəticə

2-ci cədvəldən görünür ki, Azərbaycanda MƏH nə a.b.ÜDM həcminə, nə də işsizlik səviyyəsinə təsir göstərmir. Digər tərəfdən, MƏH-nın artması yeni işsizlik səviyyəsi yaratmır. Ölkədə MƏH-nın səviyyəsi orta əmək haqqı ilə müqayisədə xeyli az olduğundan və ya onun ev təsərrüfatlarında gəlirlərə təsiri nəzərə alınmaz dərəcədə zəif olduğundan, özüməşğulluq səviyyəsinə də təsirləri zəifdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. George J. Stigler (1946). Association The Economics of Minimum Wage Legislation. The American Economic Review, Vol. 36, No. 3 (Jun., 1946), pp. 358-365
2. P. Cahuc and P. Michel, “Minimum Wage Unemployment and Growth,” *European Economic Review*, Vol. 40, No. 7, 1996, pp. 1463-1482. [http://dx.doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00035-6](http://dx.doi.org/10.1016/0014-2921(95)00035-6)
3. M. Ravn and J. Sorensen, “Schooling, Training, Growth and Minimum Wages,” *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 101, No. 3, 1999, pp. 441-457. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-9442.00165>
4. P. Askenazy, “Minimum Wage, Exports and Growth,” *European Economic Review*, Vol. 47, No. 1, 2003, pp. 147-164. [http://dx.doi.org/10.1016/S0014-2921\(02\)00187-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0014-2921(02)00187-3)
5. A. Irmen and B. Wigger, “National Minimum Wages, Capital Mobility and Global Economic Growth,” *Economics Letters*, Vol. 90, No. 2, 2006, pp. 285-289. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econlet.2005.08.011>
6. L. Fanti and L. Gori, “On Economic Growth and Minimum Wages,” *Journal of Economics*, Vol. 103, No. 1, 2011, pp. 59-82. <http://dx.doi.org/10.1007/s00712-011-0190-3>
7. Meckl J (2004) Accumulation of technological knowledge, wage differentials, and unemployment. *J Macroecon* 26:65–82
8. T. Tamai “Inequality, Unemployment, and Endogenous Growth in a Political Economy with a Minimum Wage,” *Journal of Economics*, Vol. 97, No. 3, 2009, pp. 217-232. <http://dx.doi.org/10.1007/s00712-009-0059-x>

9. L. Fanti and L. Gori, "On Economic Growth and Minimum Wages," *Journal of Economics*, Vol. 103, No. 1, 2011, pp. 59-82. <http://dx.doi.org/10.1007/s00712-011-0190-3>
10. ILO, 2021. International Labour Organization. <https://ilostat.ilo.org/topics/wages/>

E.Ch.Gulaliyev

doctoral student of Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

Assessing the impact of the minimum wage on economic growth

Abstract

The article examines the impact channels of the minimum wage on economic growth and its empirical assessment on the Azerbaijan case. Using the OLS method and time series, the author concludes that the channel of influence of the minimum wage on economic growth is mainly related to the employment rate. As the minimum wage in Azerbaijan is very low in compare with the average wage, it does not influence on unemployment rate.

Keywords: *minimum wage, unemployment, self-employment, economic growth, "overlapping generation" model*

Э.Ч.Гюльалиев

*Докторант Азербайджанского государственного
экономического университета (UNEC)*

Оценка влияния минимальной заработной платы на экономический рост

Резюме

В статье исследуются каналы воздействия минимальной заработной платы на экономический рост и их эмпирическая оценка на примере Азербайджана. Используя метод OLS и временные ряды, автор приходит к выводу, что канал влияния минимальной заработной платы на экономический рост в основном связан с уровнем занятости. Поскольку минимальная заработная плата в Азербайджане очень низкая по сравнению со средней заработной платой, это не влияет на уровень безработицы.

Ключевые слова: *минимальная заработная плата, безработица, самозанятость, экономический рост, модель «перекрывающихся поколений».*

Daxil olub: 04.10.2021